

VERDERE AANWINSTEN VOOR DE MOSFLORA
VAN SCHIERMONNIKOOG - II

waaronder Haplomitrium hookeri Nees
nieuw voor Nederland

door B.O. van Zanten

Tijdens een excursie, welke gehouden werd op 24 nov. 1966 met de Heren A. Sijbers en A.K. Masselink, beiden student in de biologie te Groningen, konden weer enige mossoorten aan de flora van het eiland worden toegevoegd. Behalve aan het reeds vaker nauwkeurig onderzochte Arnicaweitje werd nu ook veel aandacht besteed aan het Kapeglop, gelegen op het westelijke gedeelte van het eiland. Mosexkursies welke gehouden worden in het winterseizoen hebben het voordeel dat veel soorten beter opvallen doordat de omringende plantengroei minder sterk is en dat sommige levermossen juist dan vaak rijkelijk gemmen vormen welke reeds van verre kunnen opvallen. Dit laatste was het geval bij 2 levermossen welke gevonden werden in het Kapeglop en beide nieuw voor Schiermonnikoog bleken te zijn, nl. Lophozia capitata (Hook.) K. Muell. en Riccardia incurvata Lindb., resp. No. 3452 en 3451.

Lophozia capitata (syn. *L. mildeana* Gottsche) is zeer zeldzaam in ons land en werd o.a. gevonden door W. Meyer bij Hargen, Schoorl in 1959 (1). Behalve in het Waddendistrict is deze soort ook éénmaal door mij gevonden in het Drentsdistrict en wel in de overblijfselen van het Bunnerveen, ten zuidwesten van de stad Groningen. Volgens K. Mueller (2, p. 674) groeit *L. capitata* op vochtige, zandige plaatsen of in veengebieden. Het eerste is het geval met de vindplaatsen bij Schoorl en Schiermonnikoog, terwijl het laatste het geval was met de vindplaats in het Bunnerveen. *L. capitata* is in het veld gemakkelijk te herkennen, doordat de bovenste bladeren van de rechtopstaande stengeltjes geheel of gedeeltelijk veranderd zijn in dikke, vlezige hoopjes geel-groene cellen.

Riccardia incurvata groeide op dezelfde plaatsen als de vorige soort, was minder algemeen maar viel meer op doordat de plantjes in grotere plukjes groeiden. Deze soort is reeds eerder van een paar plaatsen in Nederland vermeld, nl. Am-

sterdamse Waterleidingduinen (3) en (4), bij Petten (5) en op Texel (6). Al deze opgaven werden echter door de betreffende auteurs met enige reserve gegeven. Verder is er nog een opgave van de Leemkuilen tussen Venlo en Tegelen (7). Aan de bovenkant van de vaak iets opgerichte thallusuiteinden bevonden zich grote aantallen, geelgroene, nagenoeg bolvormige, meestal 2-cellige gemmen met een diam. van 50-60 μ . In verse toestand waren deze gemmen zeer duidelijk en vielen van verre reeds op. Bij gedroogde en later weer opgekweekte planten waren ze echter grotendeels verdwenen. In de epidermiscellen bevond zich 1 korrelig, min of meer rond olielichaampje met een diam. van 14-20 μ . Alle andere in ons land voorkomende Riccardia-soorten hebben kleinere olielichaampjes, behalve *R. multifida* (L.) Gray; deze soort heeft echter een geheel andere habitus en thallusdoorsnede. Ook de duidelijk concave bovenzijde van het thallus wijst op *R. incurvata*. Toch heb ik voor alle zekerheid het mos nog voor contrôle gestuurd aan F. Koppe in Bielefeld. Hij schreef terug dat het zonder enige twijfel *R. incurvata* was.

Als grootste bijzonderheid werd, ook weer op dezelfde plaats als de 2 voorgaande soorten, een klein plukje verzameld van het levermos Haplomitrium hookeri Nees (No. 3450), een soort welke nog niet eerder in ons land gevonden was. Margadant schrijft in zijn mossentabel (p. 25-26) dat dit mos in het Waddendistrict te verwachten is, aangezien het op Borkum is gevonden. Ik verbaasde mij er daarom over dat in de publicatie van F. Koppe (8), waarin hij een overzicht geeft van alle in het Noordwest-Duitse laagland gevonden soorten, Haplomitrium niet vermeld staat. Ik heb Koppe gevraagd of hem iets bekend was van het voorkomen van Haplomitrium op Borkum. Hij schreef mij dat hij het mos tussen Elbe en Weichsel op 10 plaatsen gevonden had en er in Noordwest-Duitsland en Westfalen vaak naar gezocht heeft maar nooit gevonden. Ook was hem niets bekend van een groeiplaats op Borkum. Ik heb daarna bij Wim Margadant geïnformeerd of hij zich nog herinneren kon hoe hij aan de opgave gekomen was. Het bleek dat hij het uit de literatuur had, waarschijnlijk daterend uit de tijd van kort voor de 1ste wereldoorlog, maar verder schreef hij dat het niet erg waarschijnlijk was dat het er nog voorkomt, vanwege de vergaande exploitatie van het eiland. Wel heeft Garjeanne het

mos verzameld op de Duits-Groningse grens (9).

Haplomitrium hookeri is een gemakkelijk herkenbare soort, ook in steriele toestand. De stengelstjes zijn rechtopstaand, ongeveer een halve cm hoog met in de grond dicht en onregelmatig vertakte, vlezige, lichtgekleurde rhizomen. De bladeren zijn dwars en onregelmatig ingeplant, ongedeeld en niet gedifferentieerd in buik- en zijbladeren. De soort komt, volgens K. Mueller (2, p. 551), voor in de Noordduitse- en Bovenrijnse-laagvlakte, Reuzengebergte, Zwarte Woud, Oostenrijk, Zwitserland, Karpaten, Britse eilanden en Ierland, Scandinavië en in Oostelijk Noord-Amerika. Vanwege de afwijkende habitus en de verspreiding zou het een zeer oude soort zijn.

F. Koppe heeft een uitvoerig artikel (10) gewijd aan de Haplomitrium - Fossombronia incurva - associatie, waarvan Haplomitrium hookeri, Fossombronia incurva, F. fleischeri en Riccardia incurvata de kensoorten zijn (p. 513). De eerste en de laatste soort van deze associatie zijn nu ook op Schiermonnikoog gevonden en het lijkt daarom niet onwaarschijnlijk dat ook F. incurva er zou kunnen voorkomen. Volgens K. Mueller (2, p. 530) is Fossombronia fleischeri een synoniem van F. incurva.

Andere soorten welke volgens Koppe ook in de associatie kunnen voorkomen en welke we ook op Schiermonnikoog in de naaste omgeving van Haplomitrium gevonden hebben zijn Pohlia grandiflora Lindb. f. (syn. P. annotina Lindb.), No. 3467, (nieuw voor het eiland), Ceratodon purpureus (Hedw.) Brid. en Moerckia flotowiana (Nees) Schiffn., No. 3455. Verder groeide er ook nog vrij veel Cephaloziella rubella (Nees) Warnst. (No. 3453).

Volgens Koppe (10, p. 505) heeft genoemde associatie een fijn- tot grofkorrelige, matig zure zandbodem nodig, welke nooit geheel uitdroogt, echter 's zomers ten minste enige maanden niet nat. maar slechts vochtig is. De begroeiing van andere planten moet zeer open zijn.

Als vijfde nieuwe soort voor het eiland kan nog genoemd worden Rhodobryum roseum (Hedw.) Limpr., (No. 3457), groeiend op een graswallekje langs het fietspad ten noord-oosten van het kampeerterrein. Deze soort was hier reeds eerder ontdekt door de Heer A. Sijbers.

Summary

During an excursion to the isle of Schiermonnikoog, in the month of november 1966, 5 moss species could be added to the flora of the island, i.e.: *Haplomitrium hookeri* Nees, *Riccardia incurvata* Lindb., *Lophozia capitata* (Hook.) K. Muell., *Pohlia grandiflora* Lindb.f. and *Rhodobryum roseum* (Hedw.) Limpr. *Haplomitrium hookeri* is new to the Netherlands.

Litteratuur

- (1) Agsteribbe, E., Barkman, J.J., Groenhuijzen, S., Margadant, W.D., Meyer, W., Nannenga-Bremekamp, N.E., Acquisitions to the moss and liverwort flora of the Netherlands -- Act. Bot. Neerl. 3, 1 (1954) 145.
- (2) Mueller, K., Die Lebermoose Europas, 1954.
- (3) Barkman, J.J., Margadant, W.D., Meyer, W., Mossenexcursie in de duinen bij Vogelenzang en Aerdenhout -- Buxb. 1, 3 (1947) 38.
- (4) Margadant, W.D., *Riccardia incurvata* Lindb. A. In de Amsterdamse Waterleiding duinen -- Buxb. 2/3-4 (1948) 40.
- (5) Meyer, W., idem B. Bij Petten -- Buxb. 2/3-4 (1948) 40-41.
- (6) Margadant, W.D., Westhoff, V., De Texel-excursie. -- Buxb. 3/3-4 (1949) 9 en 12.
- (7) Benjaminsen, F., Verslag van de najaarsexcursie naar Venlo en omgeving -- Buxb. 9/1-2 (1955) 9.
- (8) Koppe, F., Die Moose des Niedersächsischen Tieflandes -- Abh. naturw. Ver. Bremen 36, 2 (1964) 237-424.
- (9) Margadant, W.D., *Haplomitrium hookeri* indigeen ? -- Buxb. 4/4-5 (1950) 64.
- (10) Koppe, F., Eine Moosgesellschaft des feuchten Sandes -- Ber. Deutschen Bot. Ges. 50 (1932) 502-516.